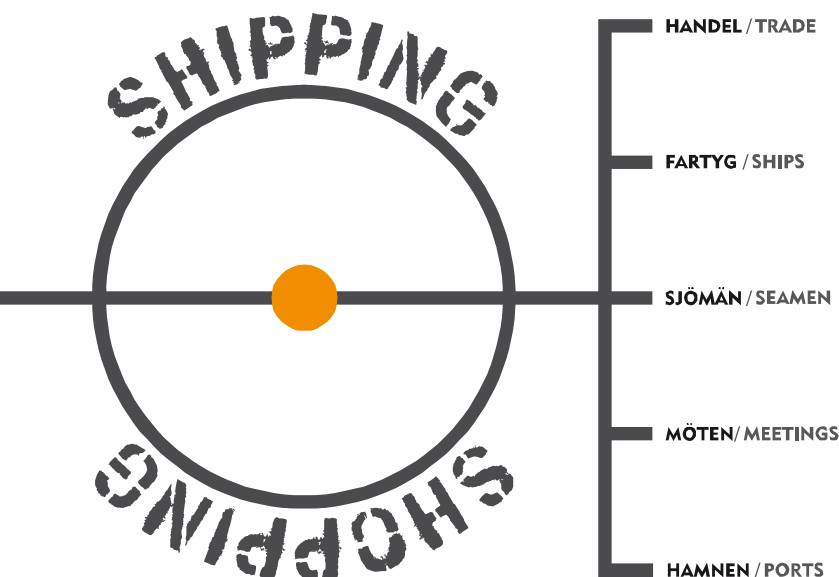

Ditt sätt att leva
är inte möjligt
utan handel.

Handel är inte
möjligt utan
sjöfart.

LÄRARHANDLEDNING

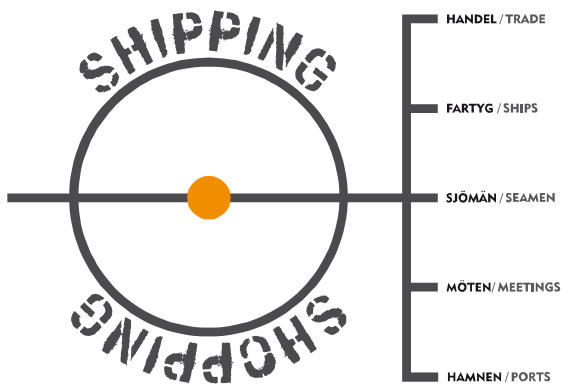
Nedan presenterar vi ett förslag på handledning till dig som själv vill visa och arbeta med vår utställning Shipping & Shopping tillsammans med dina elever.

Handledningen är en övergripande presentation av utställningen och följer dess tematiska indelning.

Till varje tema finns frågor som du kan välja att arbeta med antingen i skolan eller på museet.

De är inte anpassade efter en särskild årskurs då vi tror att du vet vad som fungerar bäst för dina elever.

Till sist har vi samlat ett bibliotek av webbplatser du kan besöka om du är nyfiken eller har elever som vill fördjupa sig i något som tas upp i utställningen.

Ditt sätt att leva
är inte möjligt
utan handel.

Handel är inte
möjligt utan
sjöfart.

Inledning

Utställningen Shipping & shopping berättar om handelssjöfartens historia. Det är även en berättelse om oss och vår värld.

Ett av sätten att frakta varor till Sverige är med fartyg. 2008 gick ungefär 90% av vår utrikeshandel med sjöfart. Det mesta är sk. bulklast såsom olja och spannmål mfl. Det andra sk. styckegods, kommer i containrar. Frukten kommer i kylfartyg.

Dagens containerfartyg är enorma. Ett containerfartyg kan lasta ungefär 10 000 containrar. Ett kylfartyg kan ta ungefär 3000 ton frukt. Utställningen Shipping & Shopping berättar om hur människor bedrivit handel och sjöfart under de senaste 1000 åren.

Det är en berättelse om hur vårt behov och begär av olika varor, bidragit till att förändra fartygen för att de skall kunna segla ut och hämta hem de eftersökta varorna. Den handlar även om de människor som deltagit i dessa aktiviteter. Handelsmannen som erbjuder varan, sjömannen som seglar fartyget. Men främst är det en berättelse om hur samhället och världen förändrats i takt med att denna handel blev allt mer global.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- Ditt sätt att leva är inte möjligt utan handel. Handel är inte möjligt utan sjöfart.

Nu tänker ni att visst är det möjligt. Men låt oss ställa en fråga. – Vad åt du till frukost? Kaffe/ te eller varm choklad? Filmjolk/ yoghurt med fruktmüsli? Ett glas juice; smörgåsar med skinka och tomat? Frukosten är den måltid på dagen då vi oftast äter mat från flera olika platser på jorden?

- Eller varför inte fundera en stund vad vi skulle göra om vi skulle stå inför ett stopp i transporterna av olja och oljeprodukter i världen. Oljan är fortfarande det vanligaste fossila bränslet. Hur kan vi ta oss till arbetet eller skolan? Hur klara sjuktransporter? Sverige har visserligen minskat sitt oljeberoende sedan 1970:talet men oljan utgör fortfarande en stor andel av vår energitillförsel. Drygt 30% 2008.,
- Vad skulle hända om frukten inte skulle komma till Sverige eller leksaker, kläder, teknisk apparater och bilar?

<http://www.matochklimat.se/Konsument/>
<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Energi/Enrigibalans-i-Sverige/Energitillforsel/>
<http://www.energikunskap.se/sv/FAKTABASEN/Energi-i-Sverige/Energitillforsel/>

Utställningen är indelad i fem teman som tillsammans bildar ett handelshjul. Hjulet binder samman den kedja som startar med vår önskan att köpa en vara och slutar med att vi betalar för den.

Varje tema har som utgångspunkt vår samtid för att sedan beskriva dåtid och slutligen belysa de samhälleliga förändringar, som gjort att vi har den världsomspännande handel vi har idag.

Samtiden

Dåtiden

Förändringen från då till nu

Det som visas idag i utställningen är de första tre delarna av handelshjulet vilket är den första etappen av utställningen. De två återstående temana kommer att presenteras utförligt i den fortsatta utbyggnaden av Utställningen

Handel. – *Hjulets början.* – Vi önskar köpa en vara. Hur ser den globala handeln ut? Vilka faktorer spelar in? Hur har den förändrats?

Fartyg. – *Hjulets andra del.* – En transport börjar för att hämta varan. Varför väljs just ett sådant fartyg att ta hem en speciell vara? Vilka är de människor som äger eller styr över dessa skepp? Hur har handeln och sjöfarten spelat in i förändringen av världen? Vilken miljöpåverkan har den?

Sjömän. – *Hjulets tredje del.* – Vilka är de människor som gjort det möjligt att föra fram fartygen. Hur har deras liv sett ut över tid?

Mötet. – *Hjulets fjärde del.* – Sjöfarten som kulturbärare. Vilka möten sker när fartyget når den plats där varan finns? Vad tar vi med oss för varor hem eller vilka andra intryck kommer med? Hur ser de på oss?

Hamnen. – *Hjulets femte och sista del.* – Hur tas varan om hand när den kommer hem? Var säljs den? Skickas den vidare?

HANDEL

Tema Handel – Varför handlar vi med varandra?

Människor har handlat med varandra genom alla tider. Allt ifrån att fylla olika behov av förnödenheter till begär efter lyx. Vi har bytt och/eller köpt varor och tjänster med/av varandra. Allt detta är uttryck av olika former av handel.

I det förindustriella samhället kunde många saker tillverkas i hemmet. Då det saknades något kunde vi byta till oss det vi behövde från närliggande gårdar. Men vissa saker kunde vi inte tillverka. Dessa måste vi köpa eller byta till oss av köpmännen inne i städerna.

Köpmännen i sin tur hade köpt eller bytt till sig varan från handelsmän i städer ännu längre bort. Då farbara vägar var dåligt utbyggda i det förindustriella samhället blev vattendragen ett naturligt vägval. Allteftersom efterfrågan ökade utvecklades fartygen till allt effektivare transportmedel.

Under de 1000 år som utställningen beskriver har vår handel blivit helt globaliserad och handelsfartygen det största transportmedlet för varor.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- *Idag kan vi nästan köpa allt vi kan peka på. Behöver vi egentligen alla dessa saker?*

Fundera en stund hur ett behov av en vara kan uppstå? Varför vill vi ha nya leksaker, byxor eller skor? Skulle vi kunna klara oss idag utan alla de saker som finns runt i kring oss?

- *Varifrån kommer dina kläder? Fundera en stund hur många länder som dina kläder passerat allt från tillverkningsland tills du köpte det i affären.*
- *Handeln bidrar till vår välfärd säger man ibland. Vad betyder egentligen välfärd? Hur kan den göra det? Är välfärd samma begrepp nu som i tidigare samhällen eller är det olika? Betyder välfärd det samma över hela jorden?*

FARTYG

Tema Fartyg – Vad är ett bra fartyg?

Det beror ju på vart man vill segla och vad man skall ta med dit eller hem. Är det farliga vatten med konflikter i närheten? Finns det risk att bli anfallen? Är det viktigt att resan tar kort tid? Behöver vi göra flera stopp under resan?

Hur ett fartyg ser ut beror på många olika faktorer. Ibland behövs ett stort och snabbt fartyg för att kunna ta mycket last och nå fram i tid. Men stora fartyg är djupgående och svåra att segla i trånga vatten. Går färden genom grunda och trånga farleder är det kanske bättre med flera små och mindre fartyg som inte är så djupgående men tar längre tid.

I detta tema berättar vi 12 historier om olika fartygstyper och vilka som använt dem. Hur handeln med hjälp av dessa fartygstyper har förändrat samhället. Vi har valt ut 12 fartygstyper men givetvis finns det många fler.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- Någon gång under 1800: talet började man att försöka driva fram fartyg med något annat än vindens kraft. Varför gjorde man det? Varför var det så viktigt att hitta ett annat drivmedel än vinden?
- Idag finns nästan inga segelfartyg kvar. De som finns är skolskepp eller nöjesfartyg. Handelssjöfarten har börjat snegla på segelfartygen igen. Vissa rederier funderar på att kanske sätta segel på de stora fartygen. Varför har man börjat med det? Vilken nytta kan man ha av vinden idag?

FARTYG

Tema Fartyg – Med vapen i hand

Den handel som skett över världshaven har inte alltid varit fredlig. Under vissa tider har den kantats av konflikter och krig. Att skada länders handelssjöfart har historiskt varit ett sätt att föra krig. Ibland har själva handelssjöfarten varit snubblande nära att kallas krigsföring.

I denna del av Tema Fartyg berättar vi delar av dessa historier. Vilket som kommer först är inte alltid enkelt att förstå. Det är heller inte alltid lätt att förstå att det välstånd som finns i ett land på grund av omfattande handelssjöfart kan ge förödelse i ett annat.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- Kan man laga köttbullar utan peppar? Bygger ni pepparkakshus till jul? Stoppar ni nejlikor i apelsiner? Idag tar vi kryddor, exotiska frukter som en självklarhet när vi går in i våra affärer. Från början var de dyra lyxartiklar eller eftertraktade mediciner för ett fåtal som hade råd. En orsak till deras höga priser var att de ofta kom från andra sidan jorden och tog lång tid att få hem.

Vilka var de handelsmän som hämtade dessa varor? Är han upptäcktsresande/ sjöofficer/ sjörövare? Eller är de lite av varje? Hur bar de sig åt för att få fatt på de eftertraktade varorna? ("Trade follow the flag..")

- Att använda kaperi som ett sätt att föra krig förbjöds så sent som 1856. Sjöroveri hade man bekämpat länge innan dess. Trots det finns sjöroveri än i våra dagar. Vilka områden är drabbade idag? Varför finns det där? Fundera på hur man kan försvara sig mot sjörövare idag?
- Under andra världskriget hade tyskarna lagt en minspärr, som blockerade fartyg att komma in till Sverige. Denna bevakades av deras flyg och flotta. I sin tur hade Storbritannien lagt blockad mot Tyskland och tyskockuperade länder. Sverige var instängt bakom dubbla spärrlinjer. För att komma fram och åter till Sverige krävdes fri lejd från två krigande nationer..

Hur kändes det ombord dessa fartyg i lejdtrafik? Var de säkra? Vilka hot fanns i luften eller i djupet?

- Vad hände i Sverige när blockaden fanns? Hur påverkades vår vardag? Fanns allt i butikerna som vanligt? Arbeta i skolan;- intervju någon äldre som var med.
- Vad skulle hända idag i Sverige om vi hamnade bakom minspärrar och handelsblockader? Fundera på hur din vardag skulle förändras. Vilka varor skulle vara lättast/ svårast att vara utan? Skulle vi klara oss?

FARTYG

Tema Fartyg – Miljö

Vår handelsjöfart idag är världsomspännande. Stora fartyg tar stora laster. Det är billigt och kan även ibland vara bättre för miljön än om samma mängd skulle transporterats med lastbil och flyg. Men med en ökande mängd fartyg och laster blir även riskerna och miljöpåverkan större.

I denna del av Tema fartyg försöker vi belysa de olika miljöfaktorer som handelssjöfarten bidrar till.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- *I början funderade vi på vad vi åt till frukost. Kommer ni ihåg? kaffe, te eller choklad, ostmörgås med tomater, äpple eller bananer? Hur tror du att detta påverkar vårt klimat?*
- *Är det sant att det alltid är bättre för miljön att skeppa varor med fartyg än med t.ex. bil och flyg? Finns det något rederinäringen kan göra för att minska på de utsläpp som ändå görs? t.ex.: kväveoxider, svavel, metaller såsom tenn och koppar eller djur? – kika i texterna på kuberna!*
- *När fartyg blir gamla skrotas de. Det sker ibland i länder långt borta i tredje världen. Varför kan det vara farligt för miljön att skeppa fartyg dit bort för att skrota dem?*
- http://www.osha.gov/SLTC/etools/shipyard/ship_breaking/index.html Här kan man se hur USA:s arbetsdepartement ger instruktioner kring skrotning av en båt. Jämför med bilderna i länkarna hur det kan se ut världen.

<http://www.matochklimat.se/Konsument/>

<http://www.konsumentverket.se/miljo/Mat-och-miljo/Klimatsmart-mat/#Topp>

<http://www.rainforestalliance.com/>

http://www.se2009.eu/sv/moten_nyheter/2009/8/4/miljofarlig_fartygsskrotning_under_lupp

<http://www.greenpeace.org/sweden/kampanjer/miljogifter/fartygsskrotning>

<http://www.shipbreakingplatform.org/v2/index.php?page=about-shipbreaking>

<http://www.shipbreakingbd.info/EnglishSite.php>

<http://www.cbsnews.com/stories/2006/11/03/60minutes/main2149023.shtml>

SJÖMÄN

Tema Sjömän – Hur är livet till sjöss?

Under de många århundraden som människan bedrivit handel över världshaven är det endast under de två sista som de skett på maskindrivna kölar. Dessförinnan var segel och åror vanliga drivmedel. Att segla ett fartyg runt jorden tog många månader eller till och med år. Även idag är de stora fartygen borta i långa perioder. De stannar aldrig upp mer än ett eller två dygn i hamn. Till skillnad från förr flygs besättningar in för att lösa av varandra. Det blir kortare perioder de är borta från familjen. Men de är fortfarande borta...

Från våra arkiv har vi lyft fram personliga berättelser om arbetsförhållanden eller vad man gjorde på fritiden. Berättelserna i temat börjar under den brytningsperiod i början av 1900-talet då de sista seglande handelsskeppen var kvar och ång- och dieseldrivna fartyg tog över. Det är en berättelse om en yrkesgrupp i förändring och som fått helt andra villkor beroende på hur vår handel har förändrats med främmande länder.

Frågor att diskutera i skolan eller vid ert besök

- *Fundera en stund hur det kan vara att arbeta borta från sin familj? Funder hur det kan vara till sjöss: På ett segelfartyg, i ett ångfartyg eller ett modernt motordrivet?*

Hur gammal man varit när man mönstrat på ett fartyg första gången har skiftat genom århundraden. Det beror även på om fartyget varit ett örlogsskepp eller bara ett handelsskepp. Ibland var fartygen lite av både och. (se "Med vapen i hand") På örlogsskepp var de ofta yngre än på handelsskepp. Vi har uppgifter om skeppspojkar från ca 8 år på 1700talet till ca 14-15 under 1800talets handelssjöfart.

- *På Beatrice eller Svithiod som hon hette när hon började vara elevfartyg var de yngsta eleverna 1906 ca 16 år. De hade fördel att bli antagna som elever om de tagit realexamen eller hade likvärdig utbildning.*
- *För att kunna komma in på navigationsutbildningen och bli befäl i handelsflottan i början av 1900talet var man tvungen att ha 42 månaders sjömanspraktik. Att segla som elev var ett sätt. Utbildningen var 3 år. De fick 1 kr/mån i lön. Men det kostade också. Ca 335 kr första året, hälften det andra till att bli noll det sista. 335 kr 1902 motsvarar ca 17000 kr idag. Mat och logi fick de av rederiet. För en del elever var det säkert en dyr utgift.*
- *När de maskindrivna skeppen kom säger man ofta att sjöfolket fick det bättre. Ett gammalt talesätt är: Först kommer vår Herre, sedan kommer Kapten! Fundera vad det kan betyda?*
- *Fundera en stund över mathållningen ombord. Hur var det tidigare innan kyl och frys fanns? Hur kunde mat förvaras då? Vad händer om man inte får C-vitamin?*